

УДК 36:330.3(477.7)

Чичкалюк Т.О.кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили**Волчецький Р.В.**здобувач кафедри управління земельними ресурсами
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

РОЗБУДОВА ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ЯК БАЗИС МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО ОНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

У статті авторами розглянуто вирішення актуальної проблеми створення ефективного управління туристсько-рекреаційними комплексами в умовах оновлення економіки. Теоретично обґрунтовано підхід, який дасть змогу досліджувати розвиток туристсько-рекреаційних систем. В основу покладено сценарій розвитку загальноприйнятих ознак туристсько-рекреаційних і курортних систем. Зроблено спробу моделювання мультиплікативних економічних процесів, що відбуваються під їх впливом.

Ключові слова: туристсько-рекреаційний комплекс, мультиплікативний процес, нові робочі місця, оновлення економіки.

В статье авторами рассмотрено решение актуальной проблемы создания эффективного управления туристско-рекреационными комплексами в условиях обновления экономики. Теоретически обоснован подход, который позволит исследовать развитие туристско-рекреационных систем. В основу положен сценарий развития общепринятых признаков туристско-рекреационных и курортных систем. Предпринята попытка моделирования мультипликативных экономических процессов, которые происходят под их влиянием.

Ключевые слова: туристско-рекреационный комплекс, мультипликативный процесс, новые рабочие места, обновление экономики.

Постановка проблеми. Фундаментальною умовою позитивного економічного руху країни має стати наявність здійснення самостійної регіональної політики, як і інших важливих напрямів соціально-економічного розвитку, що їй сприятимуть. Вибудовуючи стратегії розвитку кожної території єдиної держави, спираючись на всебічну об'єктивну оцінку та ранжування потенційно наявних умов, регіональний менеджмент має підтримувати як традиційно наявні галузі господарства, так і становлення тих видів діяльності, які за своєю соціальною результативністю та економічною віддачею можуть скласти їм гідну конкуренцію.

На нашу думку, пріоритетне місце в титульному переліку галузей і сфер реформованого народногосподарського комплексу має посісти туристсько-рекреаційна сфера. Пошук раціональних методів і способів становлення і розвитку цієї економічної, соціально спрямованої галузі стає одним з найважливіших актуальних завдань. Першочерговим питанням конкурентоспроможного використання виробничого та економічного потенціалу національного туристично-рекреаційного комплексу

має стає формування ефективного механізму управління його діяльністю. Моніторинг сучасного туристичного попиту дає змогу говорити про підвищення інтересу насамперед до оздоровчої та лікувальної складової туристично-рекреаційних продуктів. Пояснення цьому лежить в площині об'єктивно наявних негативних впливів на організм людини з боку нею же зміненого довкілля, нестабільності соціально-економічного положення, високому ступені інтенсифікації праці, психологічних стресів, дорожчезі медичних препаратів, показниках здоров'я та інших негативних проявах сучасного життя. В наш час все більше туристів прагнуть до отримання якісного оздоровлення і санаторно-курортного лікування. Попит на відпочинок на бальнеологічних рекреаційно-курортних територіях постійно зростає.

Всі ці чинники змушують підприємства туристсько-рекреаційної сфери швидко змінювати відношення до принципів організації туристичної і рекреаційної діяльності. Насамперед слід звертати увагу на вдосконалення обслуговування, надання якісних оздоровчих та профілактично-лікувальних послуг, психологічного комфорту,

що практично неможливе без комплексної роботи з досягнення підвищення стандартів якості надаваних послуг. Отже, обновлюваний аспект економіки оздоровчих туристсько-рекреаційних комплексів в сучасних умовах набуває особливої актуальності, що вимагає розробки відповідних підходів та інструментарію щодо досліджень таких процесів, заснованих на системних методах і моделях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені нами дослідження ґрунтуються на фундаментальних працях вчених у галузі теорії розвитку рекреації, курортології, економіко-математичного моделювання. Серед науковців слід назвати таких, як К.Д. Бабов, О.М. Некіпелова, Н.В. Фоменко, Н.О. Алешугіна, М.А. Боков, К.О. Багриновський, В.В. Вітлінський, В.А. Забродський, Т.С. Клебанова, К.Ф. Ковальчук, І.Ю. Филімонова, О.І. Черняк. Однак необхідно відзначити, що певне коло завдань концептуального, методологічного, методичного, регіонального характеру є недостатньо розвинутих.

Мета дослідження. Туризм і рекреація як сфери господарської діяльності мають величезне значення і низку характерних особливостей. Вони очолюють рейтинги тих сегментів господарств, що найбільш динамічно розвиваються. Туризм служить інтересам людини, суспільства загалом та є джерелом доходів як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях. Туризм стає одним з основних чинників створення додаткових робочих місць, прискорює розвиток дорожнього та готельного будівництва, стимулює виробництво всіх видів транспортних засобів, сприяє збереженню народних промислів і національної культури регіонів і країн. Згідно з прогнозами Всесвітньої туристичної організації кількість туристичних прибуттів до 2020 р. складе 1,6 млрд. осіб, світові доходи від туризму у 2020 р. зростуть до 2 трлн. дол. [1]. Україна володіє потужним туристсько-рекреаційним потенціалом, ефективно освоєння якого може забезпечити задоволення потреб населення в рекреаційних послугах, а також принести реальну економічну вигоду. Тому рекреаційна сфера в процесі ринкової трансформації економіки повинна посісти одне з провідних місць в структурі господарського комплексу [2].

Ресурсно-комплексний характер національних туристсько-рекреаційних комплексів, характеристики їх функціонування в сучасних економічних умовах, диференційована структура системи додаткових послуг, різноманітність форм власності, спеціалізація та інтеграції, високий рівень конкуренції як на ринку туристичних та рекреаційних продуктів, так і з іншими галузями економіки за здобуття тих

чи інших видів ресурсів, попит, який стабільно зростає, – всі ці та інші особливості сучасних українських туристсько-рекреаційних комплексів визначають необхідність вирішення проблем обґрунтування ефективних методів щодо їх розвитку як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Особливої актуальності набувають завдання розробки та вдосконалення комплексу механізмів, моделей та технологій, які дадуть змогу на практиці розв'язувати виникаючі динамічно змінні задачі функціонування вітчизняних туристсько-рекреаційних комплексів, забезпечуватимуть їх цілеспрямований рух у вибраних пріоритетах розвитку, а також дадуть змогу суттєво знизити різноманітні втрати на підставі своєчасного прийняття обґрунтованих економічних рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Все частіше туристсько-рекреаційна сфера розглядається економістами як самостійний, важливий інструмент забезпечення економічного зростання, розвитку регіону та боротьби з бідністю.

Згідно з прогнозами СОТ [3] на початку ХХІ століття очікується істотне зростання кількості туристів, а отже, і доходи від туризму значно збільшаться. Перспективи розвитку туризму та рекреації як інструмента економічного зростання та зменшення рівня безробіття засновані на декількох унікальних характеристиках:

1) туристсько-рекреаційна діяльність дає можливість моделювання різноманітних варіантів розвитку економіки, особливо в регіонах, які не мають основних сегментів економіки (промисловості та сільського господарства), але є ресурсними для туризму і рекреації;

2) туризм та рекреації дають можливість створити нові робочі місця та можливості для отримання доходів для вразливих груп і співтовариств; таким чином, боротьба з безробіттям дає змогу отримати додаткові доходи від їх працевлаштування;

3) громадяни та підприємства рекреаційних регіонів зможуть здійснювати додаткові поставки товарів і послуг для туристичного бізнесу, що приведе до збільшення кількості підприємців та надходжень до державного бюджету;

4) інвестори на паритетних засадах розпочнуть інвестувати в інфраструктуру регіону, що додатково приведе до підвищення значущості та привабливості туристсько-рекреаційних територій.

Сильні економічні зв'язки з туризмом та іншими секторами (наприклад, сільським господарством і малими підприємствами) підвищать ефект мультиплікатора (економічний показник, величина якого характеризує ступінь, в якому збільшення інвестиційного попиту чи самих інвестицій породжує зміну обсягів випуску продукції та споживчого попиту на цю продукцію).

Мультиплікатор сприяє збільшенню доходів і створенню нових робочих місць для місцевого населення. Посилення економічних зв'язків за рахунок туризму приводить до розвитку регіону та додаткового попиту на місцеві товари та послуги, а також створюються більш широкі можливості для місцевих підприємств та організацій [4].

Детально розглядаючи стан та перспективи рекреаційного комплексу України, можемо зробити обґрунтовані висновки про те, що практично вся територія держави має сприятливі природно-кліматичні умови та володіє різноманітними рекреаційними і туристичними ресурсами. Зазначимо, що наявні рекреаційні ресурси свідчать про потенційні можливості території, а не про реалізацію [5].

Відповідно до оцінки природних ресурсів (НДШ містобудування) потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій в Україні становить 12,1 млн. га, тобто 20% площі території держави, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одночасно місткість ландшафтів України з урахуванням допустимих природоохоронних норм становить понад 40 млн. осіб. Майже в усіх областях України знайдено лікувальні води різного складу та мінералізації. В Україні, головним чином в південних та північно-західних областях, зосереджені унікальні запаси лікувальних грязей. Але, незважаючи на все ресурсне розмаїття, інфраструктурний потенціал в державі залишається досі не сформованим, а наявний використовується недостатньо. Відзначимо, що ринок туристичних послуг функціонує, задовольняючи платоспроможний попит населення. Німецькі вчені У. Гунцікер і К. Крапф визначають туристичний попит як сукупність туристичних благ, послуг і товарів, які туристи схильні придбати за визначеного рівня цін [6].

В Україні у 2016 р. надання місць для проживання здійснювали 4 256 юридичних та фізичних осіб із загальною кількістю місць для розміщення 376 тис., що на 2% та 7% менше за відповідні показники 2015 року. Сьогодні 74% місць розташовані в спеціалізованих засобах розміщення, зокрема в санаторіях, пансіонатах, базах відпочинку, санаторіях-профілакторіях, а 36% місць розташовані в готелях та аналогічних закладах. За період з 2012 до 2016 рр. включно мережа колективних засобів розміщення скоротилась на 1 785 суб'єктів. Кількість місць розміщення за відповідний період зменшилась на 211 тис. місць. 80% цього зниження склали місця в закладах з лікувальними та оздоровчими послугами, 20% – місця у закладах готельного типу. Згідно з даними національної статистики можна зро-

бити такий висновок: загальна кількість рекреаційних туристів за змінних умов все одно зростає. Основними регіонами туристсько-рекреаційних комплексів України стали Одеський, Херсонській, Миколаївській, Запорізький і Закарпатський регіони.

Зупинімося детальніше на Миколаївській області. Нині тут сформований і функціонує унікальний туристсько-рекреаційний комплекс, де створені умови для проведення оздоровлення, реабілітації та лікування громадян. Причорноморський регіон володіє певним рекреаційним потенціалом і природними лікувальними ресурсами, наявність яких щороку приваблює велику кількість відпочиваючих і туристів. Території, які найбільш привабливі для організації відпочинку, становлять 85,2 тис. га, де формується Очаківська туристсько-рекреаційна зона (Очаківський, Березанський, Вітовський райони) у складі 10 підзон (Коблеве-Рибаківська курортно-рекреаційна зона (Березанський р-н), Очаківська курортно-рекреаційна (м. Очаків), курортно-рекреаційна зона «Тилігульський лиман» (Березанський р-н), курортно-рекреаційна зона «Галицинове» (Вітовський р-н), рекреаційна зона «Лупареве» (Вітовський р-н), рекреаційна зона «Парутине» (Очаківський р-н), рекреаційна зона «Куцуруб-Аджигольська коса» (Очаківський р-н), рекреаційна зона «Березанський лиман» (Очаківський р-н), рекреаційна зона «Матясове» (Березанський р-н), рекреаційна зона «Кінбурнська коса» (Очаківський р-н)) [7].

Згідно з даними головного управління статистики у Миколаївській області на території області діє 261 колективний засіб розміщення на 28 851 місць, з яких готелів та аналогічних засобів розміщення є 74 (2 786 місць); спеціалізованих засобів розміщення – 187 (26 065 місць) (санаторіїв – 13 (3 918), пансіонатів – 11 (2 136), баз відпочинку – 163 (19 805), які переважно зосереджені в рекреаційно-оздоровчих зонах Березанського та Очаківського районів, а також в Очакові.

Виникають потреби і створюються умови для подальшого оновлення економічного зростання, зокрема для створення робочих місць.

Дослідженнями також доведено, що важливою характеристикою туристсько-рекреаційної економіки є ефективність її функціонування, яка оцінюється ефектами впливу рекреацій на розвиток туристсько-рекреаційних територій та інші галузі економіки, а також визначається через економічні ефекти, такі як прямиї та непрямі. Для оцінки непрямого впливу витрат відпочивальників на дохід, зайнятість та інші чинники можна застосовувати модель мультиплікативного

процесу на основі циклів обігу економічної активності, які можна описати таким співвідношенням:

$$Y = I / (1 - МСП),$$

де I – інвестиції, під якими розуміються витрати рекреативістів; $МСП$ – маргінальна схильність до споживання. Тоді мультиплікатором рекреацій є співвідношення $\lambda = 1 / (1 - МПС)$, яке у формальному вигляді $\delta = МПС < 1$ є сумою нескінченної спадної геометричної прогресії $\lambda = \delta^1 + \delta^2 + \dots + \delta^n + \dots$ [8].

Використане нами співвідношення дає змогу визначати кількість обертів коштів, що поступають від туристичної рекреації, а також оцінювати непрямий вплив рекреації на територіальну економіку в перспективі.

Висновки з проведеного дослідження. Всебічне наукове дослідження процесів розвитку туристсько-рекреаційних систем і пов'язаних з ними питань як вагомих сегментів комплексного регіонального оновлення дало змогу отримати такі результати.

– Показано, що у сучасній світовій економіці багатофункціональні туристсько-рекреа-

ційні системи є одними з найбільш високоприбуткових сфер господарства, а також одними з тих, що найбільш динамічно розвиваються. Функціонування таких систем передбачає існування постійно зростаючих джерел фінансових надходжень, зокрема валютних. Процес, що відбувається за рахунок залучення мільйонів туристів і відпочивальників, дає змогу активно розвивати інфраструктуру територій, створювати додаткові робочі місця.

– Запропоновано теоретико-методологічний підхід, який дає змогу досліджувати розвиток туристсько-рекреаційних систем в умовах оновлення економіки. У його основу покладено сценарій розвитку властивостей туристсько-рекреаційних систем і моделювання економічних процесів, які відбуваються під їх впливом, за обов'язкового врахування необхідності формування стійкого, сталого, збалансованого (англ. "Sustainable development") розвитку рекреації, що протікає в територіальному середовищі та спрямовується на досягнення динамічно змінних цілей рекреації в умовах раціонального використання обмежених природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Морозов М.А. Економіка і підприємництво в соціально-культурному сервісі і туризмі: підручник для студентів. Москва: видавничий центр «Академія», 2009. 288 с.
2. Боков М.А. Стратегическое управление рекреационными предприятиями в условиях переходной экономики. – Санкт-Петербург: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. 368 с.
3. Statistic UNWTO. URL: <http://www.unwto.org/index.php> (Accessed 20 January 2014).
4. Brownrigg M., Greig M. Differential multipliers for tourism. *Scottish Journal of Political Economy*. 2011. № 3. P. 29–37.
5. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: навч. посіб. для студентів вузів. Львів: [б. в.], 1997. 259 с.
6. Hunziker W., Krapf K. Grundriss der allgemeinen Fremdenverkehrslehre. Tłumaczenia materialow dotyczacych ruchu turystycznego w roznych krajach. Warszawa: Zaklad Prawnych I Ekonomicznych Zagadnien Turystyki przy SGPiS, 1961. S. 17.
7. Економічний аналіз, економічні тенденції та прогноз на 2017 рік. URL: <http://icps.com.ua/ekonomichnyu-analiz-ekonomichni-tendentsiyi-ta-prohnoz-na-2017-rik>.
8. Захарченко П.В. Модели экономики курортно-рекреационных систем. Бердянск: Издательство Ткачук, 2010. – 392 с.

Chichkalyuk T.O., Volchetskyi R.V.

THE DEVELOPMENT OF TOURIST-RECREATIONAL COMPLEXES AS THE BASIS FOR MULTIPLICATIVE UPDATING REGIONAL ECONOMIES

Problems of the creation of effective management in tourist-recreational complexes in conditions of economic upgrading are considered in the article. The basis is the scenario of the development of common features for the tourist-recreational and resort systems, namely: the possibility of modelling a variety of economic development options, especially in regions that do not have the main segments of the economy (industry and agriculture) but have resources for tourism and recreation. Tourism and recreation make it possible to create new jobs and income opportunities for vulnerable groups and communities. Citizens and enterprises of recreational regions will be able to carry out additional supplies of goods and services for the tourism business, which will increase the number of entrepreneurs and revenues to the state budget. Investors will start investing in the infrastructure of the regions, which will further increase the significance and attractiveness of touristic and recreational areas.

An important feature of the tourist-recreational economy is the effectiveness of its functioning, which is estimated by the effects of recreation on the development of touristic and recreational areas and other sectors of the economy. The multiplicative process model can be applied to estimate the indirect effect of the costs of holidaymakers on income, employment, and other factors.

Multifunctional tourist-recreational systems are one of the most profitable spheres of the economy, as well as one of the most dynamically developing. The functioning of such systems implies the existence of constantly growing sources of financial revenues, including currency. The process of attracting millions of tourists and holidaymakers allows developing the infrastructure of the territories, creating additional jobs actively. It is based on the scenario of the development of properties of tourist-recreational systems and modelling of economic processes that occur under their influence, with the obligatory consideration of the need for the formation of stable, sustainable, balanced development of recreation that occurs in the territorial environment and is aimed at achieving the dynamically changing goals of recreation in the conditions of rational use of limited natural resources.

Key words: tourist-recreational complex, multiplicative process, new jobs, renewal of economy.